

Hz. Peygamber'in (sas) Doğumu ve

Doğduğunda Meydana Geldiği Rivayet Edilen Hadiseler

Prof. Dr. Hüseyin ALGÜL*

Resûlullah (sas) buyuruyor ki:

“Şüphesiz ki, Yüce Allah, İsmail'in (as.) evlâdı içinden Kinâne Kabilesini seçti. Kinâne içinden Kureyş Kabilesini, Kureyş içinden Hâşimoğulları'nı, Hâşimoğulları'nı içinden de beni seçti.” (Müslim, Fezâil, 1; Tirmizî, Menâkıb, 1; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 107; İbn Sa'd, et-Tabakât, I, 20.)

“Ben devirden devire ve aileden aileye -süzülüp, seçilerek intikal eden- Âdem Oğulları soylarının en temizinden yaratıldım. Nihayet şu içinde bulunduğum (Hâşimî) câmiasından neş'et ettim.” (Buhârî, Menâkıb, 23; Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, IX, 272.)

“Allah beni dâima helâl babaların sulbünden, pâkize anaların rahmine naklederek nihayet babamla anamdan izhâr etmiştir. Ve (Âdem ile Havva'dan, Âmine ile Abdullah'a kadar) ebeveynim, katiyyen nikâhsız bir birliğe uğramamıştır.” (Müslim, Mehmed Sofuoğlu Tercümesi, VII, 153.)

Giriş

Biz bu seminerde makalenin başlığında öne çıkarılan "Resûlullah'ın (sas) doğduğu gece vuku bulunduğu rivayet edilen hadiseleri" ayrıntılı olarak ele alacağız. Ancak unutmamak gerekir ki, bu konu çerçevesinde tetkik olunacak meselenin bir de, "henüz doğumundan önce ona atfedilen vasıflar" ile "peygamberlik vazifesiyle tebliğe başladığı günlerde cereyan ettiği ileri sürülen bazı rivayetler" vardır ki, bunlar da ana konumuzla irtibatlıdır. Dolayısıyla hadiselerin sıhhatini incelerken yer yer bu rivayetlerle kıyaslama yapılacak veya bunlara atıfta bulunulacaktır. Bununla beraber, seminere iştirak eden değerli ilim âşıklarının detay için o bahisleri de ayrıca tetkik etmeleri uygun olur.

Resûlullah'ın (sas) Doğumu

Hz. Peygamber'in (sas) babası *Abdullah*, annesi *Âmine*, babaannesi *Fâtma*, anneannesi *Berre*'dir. Dolayısıyla dedesi *Abdülmuttalib*, büyük babası (annesinin babası) *Vehb*'tir. Vehb, Benî Zühre arasında itibarlı bir şahıs olarak bilinmektedir. Abdullah'ın yüzünde diğer gençlerde bulunmayan bir parlaklığın olduğunu söyleyen siyer müellifleri, bunun daha sonra Âmine'ye intikal eden ve daha ziyade *Delâil* ve *Mevlid* türü eserlerde sıkça geçen "*Nûr-i Muhammedî, Nûr-i Nübüvvet (nübüvvet nûru)*" olduğuna inanırlar.¹ Bu süreçte Abdullah, çok sayıda Kureyşli genç kızıdan aldığı evlenme

* Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi

¹ İbn Hiaşam, *es-Sîre*, I, 128; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 94-98.; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, I, 39 vd.; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, II, 175; Bekir Topaloğlu, "Abdullah b. Abdülmuttalib", *DİA*, I, 76; Mustafa Fayda, "Muhammed", *DİA*, XXX, 408-409; Muhammed Emin Yıldırım, *Hazreti Peygamber'in (Sallallahu aleyhi ve sellem) Albümü*, Siyer Yayınları, 2. baskı, İstanbul 2011, s. 27; Sami b. Abdullah el-Mâğlûs, *Siyer Atlası*, tahkik: M. Emin Yıldırım, Siyer Yayınları, 4. baskı, İstanbul 2013, s. 107. Bu konudaki rivayetleri tetkik için bk. Erdinç Ahathî, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, Değişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 89-91.

teklifini geri çevirmiş ve babasının tavsiyesine uyarak Vehb kızı Âmine ile 570 yılında evlenmiştir.² Âmine, akranları arasında asaletiyle, üstün zekâsı ve güzel konuşması ile tanınan bir hanım olup toplumda yüksek bir mevkie sahipti.³

Peygamberimizin babası Abdullah, evlendikten birkaç ay sonra hem ticaret hem de dayılarını (büyükannesi Medineli Neccaroğulları'ndan Selmâ hanımın yakınlarını) ziyaret etmek için kuzeye doğru bir sefere çıkmıştı. Şam ve Gazze taraflarında ticaret işlerini tamamlayıp dönerken Medine'de hastalandı. Kafîle arkadaşları Mekke'ye varır varmaz Abdullah'ın hastalandığını ve Medine'de istirahat ettiğini Abdülmuttalib'e haber verdiler. Abdullah'ı öteden beri çok seven babası bu habere çok üzüldü ve hemen ilgilenmesi için oğullarından Hâris'i yolladı.⁴ Ancak Hâris Medine'ye ulaştığında kardeşi Abdullah çoktan ölmüş ve Neccaroğulları'ndan Nabiga adlı zâtn evinin avlusuna gömülmüş bulunuyordu (571). Hâris, kardeşinin hastalığı ve ölümü hakkında bilgi edindikten sonra Mekke'ye döndü, vaziyeti babasına anlattı. Gerek babası ve gerekse kardeşleri, Abdullah'ın ardından üzüntü içinde gözyaşı döktüler.⁵

O sırada henüz dünyaya gelmemiş olan Hz. Muhammed'e (sas) babasından miras olarak birkaç deve, birkaç keçi ve Ümmü Eymen (Bereke) adlı bir de câriye intikal etmiştir.⁶

Hz. Peygamber (sas) henüz doğmadan yetim kalmıştı. Kur'an-ı Kerim'in Duhâ Sûresi'nde onun yetim oluşuna işaret edilmektedir. İlgili âyet meâlen şöyledir: "...Rabbini seni bırakmadı ve sana darılmadı. Elbette işin sonu senin için öncesinden daha hayırlı olacaktır. Rabbini sana mutlaka lütuflarda bulunacak, sen de memnun olacaksın. **O seni yetim bulup barındırmadı mı? Seni yol bilmez halde bulup yol göstermedi mi? Ve seni yoksul bulup zengin etmedi mi? O halde sakın yetime kötülük ve haksızlık etme! El açıp isteyeniyi de sakın boş çevirme! Rabbinin lütuflarını şükranla an.**"⁷

Hz. Muhammed (sas) Fil Olayı'ndan yaklaşık 55 gün sonra 12 Rebîülevvel / 20 Nisan 571 Pazartesi günü dünyaya geldi.⁸ Resûlullâh'ın (sas) doğduğu ev, Kâbe'ye göre Safa tepesi arkasında "Benî Hâşim Caddesi Mevlid Sokağı" diye anılan "Şi'b-i Ebî Tâlib'te Leyl çarşısında"dır. Bu ev, Peygamberimize babasından miras kalmıştı.⁹

² İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 165; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 95-96.

³ Geniş bilgi için bk. Bekir Topaloğlu, "Âmine", *DİA*, III, 63-64.

⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 99; Bazı kaynaklarda Tâbia adlı bir şahsın evinin avlusunda defnedildiği rivayeti vardır. Bk. Bekir Topaloğlu, "Abdullah b. Abdülmuttalib", *DİA*, I, 76.

⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 99; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, 50 vd.; Bâkî, *Meâlimü'l-Yakîn fî Sîret-i Seyyidi'l-Mürselîn*, İstanbul 1261 H., s. 19; Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, II, 176. Taberî'de Abdullah'ın, babası tarafından Şam'a değil de Medine'ye hurma yükleyip getirmesi için gönderilmesine dair de bir rivayet vardır.

⁶ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, I, 52; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 100; Peygamberimizin babası hakkında derli toplu-özet bir tetkik için bk. Bekir Topaloğlu, "Abdullah b. Abdülmuttalib", *DİA*, I, 75-76.

⁷ Duhâ, 93/3-11.

⁸ Bk. İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 167-170; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 98-104 bk.; Belâzürî, *Ensâb*, I, 81; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, I, 81.

⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, çev. 89; Ebu'l-Velid el-Ezrakî, *Ahbâr-u Mekke-Kâbe ve Mekke Tarihi*, terc. Yunus Vehbi Yavuz, s. 423 vd.; Mustafa Âsim Köksal, *İslâm Tarihi - Mekke Devri*, s. 52; Bâkî, *Meâlimü'l-Yakîn fî Sîret-i Seyyidi'l-Mürselîn*, s. 22. O devirde burası "Dâru'l-Tebââ" diye anılırdı. Aslında bu ev, Hâşim b. Abd-i Menâf'tan oğlu Abdülmuttalib'e, ondan oğlu Abdullah'a, ondan da Peygamberimize geçmişti. Peygamberimiz, Medine'ye hicretten sonra ev, amcası Ebû Tâlib'in oğlu Akîl'e kalmıştı. Daha sonraki devirlerde Haccac b. Yusuf'un kardeşi Muhammed b. Yusuf es-Sakafî satın almış, müteakip devirlerde Abbâsî halifelerinden Hârun Reşid'in annesi bu evi, içinde namaz kılınan bir mescide dönüştürmüştü. Tarih boyunca İslâm devlet adamlarının yakın ilgisiyle tamir görenek varlığını devam ettiren ev, Osmanlı padişahı Kanûnî Sultan Süleyman tarafından yeniden yaptırılmış ve daha sonra çeşitli zamanlarda tamir görmüştür. Günümüzde ise eski bina yıkılmış, yerine yeni bir bina yapılmıştır. Hz. Peygamber, Mekke'yi fethedip şehre girdiğinde kendi doğduğu eve girip girmeyeceğini soran ashâba: "Akîl, bize ev mi bıraktı?" cevabını vermişti. Çünkü ev, başkalarına satılmıştı.

Hiz. Muhammed'in (sas) doğumu esnasında annesi Âmine'ye Abdurrahman b. Avf'ın annesi Şifâ Hatun ile Osman b. Ebi'l-Âs'ın annesi Fâtıma Hanım hizmet etmişler, Ümmü Eymen (Bereke) de onlara yardımcı olmuştur.

Hiz. Peygamber dünyaya gelişiyle ilgili olarak "Atası İbrahim'in duasına, kardeşi İsa'nın müjdesine, annesi Âmine'nin rüyasına eriştiğini ve annesine rüyasında doğum esnasında kendisinden çıkan bir nurun Şam saraylarını aydınlattığının gösterildiğini" haber vermektedir.¹⁰

Resûl-i Ekrem'e (sas) "Muhammed" İsminin Verilişi ve Bu İsmnin Anlamı

Resûl-i Ekrem (sas) doğduğunda Âmine Hatun, kayınbabası olan Abdülmuttalib'e haber gönderdi. O sırada Abdülmuttalib Kâbe'de Hicr denilen yerde oğlu Ebû Tâlib ve Kureyş ileri gelenlerinden bazılarıyla oturuyordu. Haberci, Abdülmuttalib'e Âmine Hatun'un bir oğlan çocuğu dünyaya getirdiğini müjdeledi. Abdülmuttalib bu habere çok sevindi ve doğru eve gitti. Âmine Hatun ona, *daha evvel görmüş olduğu rüyalarla doğum esnasında hissettiği huzuru ve nurlu görüntüleri aktardı, adının "Muhammed" konulmasının rüyasında hatırlatıldığını da bildirdi.*¹¹

Abdülmuttalib, Hiz. Muhammed'in (sas) şânının çok yüce olacağını belirterek torununu kucağına alıp Kâbe'ye gitti, kendisine böyle bir torun ihsan ettiği için Cenâb-ı Hakk'a şükür ve dua etti, annesine teslim etmek üzere geri döndü, önce kendi evine uğrayıp torununu kendi ailesine gösterdi. O sırada kapının önünde üç yaşındaki oğlu Abbas'ı gördü. Abbas, babasının kucağındaki çocuğa dikkatle bakıyordu. Bunu farkedene Abdülmuttalib, bebeği oğlu Abbas'a uzatarak "*Bu senin kardeşin, haydi kardeşini öp!*" dedi. O da öptü. Bundan sonra da çocuğu götürüp annesine teslim etti. Bir hafta sonra da deve ve davarlar kestirerek Hiz. Peygamber'in (sas) doğumu vesilesiyle Kureyşlilere ziyafet verdi. Bu esnada Abdülmuttalib'e niçin atalarından birinin adı değil de Muhammed adını verdiği sorulunca da şöyle dedi: "*Ona Muhammed adını verdim. İstedim ki, gökte Allah ve yerde insanlar onu hayırla ansınlar, ondan övgüyle bahsetsinler!*"¹²

Hiz. Peygamber'in (sas) Kur'ân-ı Kerîm'de ve Hadîs-i Şerîflerde Geçen İsimleri

Hiz. Peygamber (sas), bir hadîs-i şerîflerinde şöyle buyurmaktadır:

*"Bana mahsus ve münhasır (ve en yüce) beş isim vardır: Ben Muhammed'im ve Ahmed'im, ben o Mâhi'yim ki, Allah benim (nübüvvetim)'le küfrü izâle edecektir. Ben o Hâşir'im ki, (kıyamet gününde) insanlar beni takip ederek haşrolunacaktır. Ben Âkîb'im; Hâtemü'l-Enbiyâ'yım (Benden sonra hiç kimse, peygamber olmayacaktır)."*¹³

Bu hadîs-i şerîften de anlaşılacağı gibi Hiz. Peygamber'in (sas) en meşhur isimlerinden ikisi, Muhammed ve Ahmed'dir. Bu iki isim, "Hamd" kökünden türemiştir; hamd: "Kişinin faziletini anarak övmek" demektir. Buna göre Ahmed: "Allah Teâlâ'yı yüksek sıfatlarıyla ve kudret eserleriyle

¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 127-128.; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 102; Farklı varyantları için bk. Aclunî, *Keşfü'l-Hafâ*, Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut, 1351, 3. baskı, I, 265-266, hadis no: 827.

¹¹ Bu konuda yakın rivayetleri bir arada görmek için bk. İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 164-168; İbn Sa'd, I, 98-101; *Müsned*, IV, 127-128; Taberî, *Târîhü'l-Ümem ve'l-Mülûk*, II, 125; Mustafa Asım Köksal, *İslâm Tarihi-Mekke Devri*, s. 49.

¹² Taberî, *Târîhü'l-Ümem ve'l-Mülûk*, II, 126; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 103; *Sahih-i Buhâri Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, X, 41; Mustafa Asım Köksal, *İslâm Tarihi - Mekke Devri*, II, 19).

¹³ Buhârî, *Menâkıb*, 17.

gerektiği şekilde öven kişi” demektir. Muhammed ise: “Fazilet ve iyilikleri anılarak övülmüş kişi” demektir. “Öven Ahmed, övülen Muhammed’dir” ifadesi, bu iki ismin anlamını daha iyi açıklar.

Resûl-i Müctebâ'nın (sas), Kur'ân-ı Kerîm'de başlıca şu isimlerle anıldığı görülüyor:

“Muhammed, Ahmed, Resûl, Nebî, Şâhid, Mübeşşir, Beşîr, Nezîr, Münzir, Dâî ilellâh, Sirâcün Münîr, Raûfû'r-Rahîm, Musaddık, Müzekkir, Müzzemmil, Müddessir, Abdullah, Kerîm, Hak, Mübîn, Nûr, Hâtemü'n-Nebiyîn, Rahmeten li'l-âlemîn, Hâdî, Tâhâ, Yâsîn, Emîn, Kademe Sıdk, Nebiyî-i Ümmî, Necmü's-Sâkıb, Sırât-ı Müstakîm, Urvetü'l-Vüskâ, Ni'met...”¹⁴ Yukarıda sıralanan isimlerden bazıları bir âyette, bazıları birkaç âyette, bazıları ise pek çok âyette geçmektedir. Her birinin, “Muhammed ve Ahmed” isminde olduğu gibi işaret ettiği derin mânâları vardır ve bu mânâlar Resûl-i Ekrem'in (sas) îfâ ettiği yüksek vazifenin birer cihetini sembolize ederler.¹⁵

Hadis kaynaklarında Hz. Peygamber'le ilgili şu isimlerden de bahsedilir: “Nebiyü'l-Melhame: (Kendisi için savaşın meşru kılındığı peygamber)”, (Müsned, IV, 395, 404); “Mukaffî: (Son peygamber), Nebiyü't-Tevbe, Nebiyü'r-Rahme: (Tövbeyi ve merhameti insanlara öğretene)” (Müslim, Fezâil, 126); “Mustafâ”, onun tanınmış isimlerinden olup, “seçilmiş anlamında sıfat”tır. (Müslim, Fezâil, 1; Tirmizî, Menâkıb, 1; Müsned, VI, 25). “Mütevekkil: (Cenâb-ı Hakk'a tevekkül eden)” (Dârimî, Mukaddime, 2).¹⁶

Hz. Peygamber'in Doğduğu Gece Yaşananlarla İlgili Bazı Tespitler

“Hz. Âmine'nin, hâmileliği sırasında ve oğlunu dünyaya getirirken hiç zahmet çekmemesi, diğer kadınların göremeyecekleri şeyleri görmesi, hamile iken rüyasında 'Sen ümmetin efendisine hamilesin' şeklinde müjdelenmesi, keza rüyasında doğum esnasında doğu ile batı arasını aydınlatan bir nurun kendisinden çıkıp Busrâ ve Şam topraklarını aydınlatması, Hz. Peygamber'in tertemiz doğması ve doğarken çocukların yere düştüğü gibi düşmeyip ellerini yere dayayıp başını semâyâ kaldırmaması, o doğarken yıldızların sarkması gibi rivayetler” o gece olan bitenle ilgili bazı tespitlerdir.¹⁷

Bu konuda kadîm ulemânın bakış tarzının fikrî temelini “Hakikat-ı Muhammediye diye ifade edilen varlığın sebebinin ve merkezinin Hz. Peygamber olduğu ve ancak ona beslenecek samimi muhabbet ve ittiba ile dünyevî-uhrevî saâdete erişilebileceği düşüncesi” teşkil eder. Başta tasavvufî yaklaşım olmak üzere bu bakış tarzı kadîmden beri İslâm âlimleri arasında oldukça yaygındır.¹⁸ Bu düşüncede olanlar, Hz. Peygamber'den (sas) rivayet edilen bir hadîsi naklederler. Yukarıda bir bölümüne işaret edilen hadîsin tam metni meâlen şöyledir: “Henüz Âdem ruh ile ceset arasında bir kıvamda iken ben Allah'ın kulu ve peygamberlerin sonuncusuydum. Size bunun yorumunu bildireyim. Ben, atam İbrahim'in duası, kardeşim İsa'nın müjdesi ve annemin rüyasını gördüğü peygamberim. Rüyasında annem beni dünyaya getirirken kendisinden Şam saraylarını aydınlatan bir nurun çıktığını

¹⁴ Bk. Fetih, 48/29; Sâf, 61/6; Bakara, 2/285; Nisâ, 4/13; Enfâl, 8/64; Fetih, 48/8; Nahl, 16/89; Sebe', 34/28; İsrâ, 17/105; Hacc, 22/49; Ra'd, 13/7; Ahkâf, 46/31; Ahzâb, 33/46; Tevbe, 9/128; Âl-i İmrân, 3/81; Gâşiyeh, 88/21; Müzzemmil, 73/1; Müddessir, 74/1; Cin, 72/19; Hâkka, 69/40; Zuhruf, 43/29; Zuhruf, 43/29; Mâide, 5/15; Ahzâb, 33/40; Enbiyâ, 21/107; Rûm, 30/53; Neml, 27/81; Tâ-hâ, 20/1; Yâsîn, 36/1; Tekvir, 81/21; Yûnus, 10/2; A'râf, 7/157; Târik, 86/3; Yâsîn, 36/4; Lokman, 31/22; Kalem, 68/2.

¹⁵ Bu isimlerin Kur'an'daki işaret anlamları için bk. Tevbe, 9/128. Âyetin tefsiri, Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, IV, 2654 vd.; Ömer Nasuhî Bilmen, *Kur'an-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, III, 135; Hüseyin Algül, *İslâm Tarihi*, Gonca Yaymevi, İstanbul 1986, s. 128-133.

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. M. Yaşar Kandemir, "Muhammed-Şahsiyeti", *DİA*, XXX, 423-428.

¹⁷ Bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 101-103; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, II, 125-126; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 458-459; Mustafa Âsım Köksal, *İslâm Tarihi-Mekke Devri*, s. 48-50; Aynı Müellif, *a.g.e.*, II, 7-12.

¹⁸ Bu konuda derinlemesine bir araştırma ve tahlil için bk. Süleyman Uludağ, “Süleyman Çelebi'nin İnanç ve Fikir Dünyası”, *Süleyman Çelebi ve Mevlid*, s. 182-209.

gördü. İşte peygamberlerin anneleri böyle rüyalar görürler.”¹⁹ Buna benzer rivayetlere kısmen İbn Hişam’ın “*es-Sîretü'n-Nebeviyye*”sinde ve İbn Sa'd'ın “*et-Tabakâtü'l-Kebîr*”inde de rastlanmaktadır.²⁰ Doğumdan önce Âmine’ye rüyasında “*İnsanların hayırlısına ve efendisine hamile olduğu, onu dünyaya getirdiği zaman hasetçilerin şerrinden koruması için Yüce Allah’a sığınması ve adını Muhammed koymasının söylenmesi...*”²¹ de bu rivayetler arasındadır. Benzeri kaynaklarda o gece ebelik görevi yapan hanımların görgü tanığı olarak aktardıkları arasında, “*Evin nurla dolduğu, yavrunun secdeye kapandıktan sonra dua vaziyeti alarak ellerini açıp gözünü semâya çevirdiği, doğumla birlikte ortaya çıkan bir ışığın Şam saraylarını ve çarşılarını aydınlattığı, mağrip ile maşrik arasını doldurduğu,*²² *çocuğun göbeği kesilmiş, sünnet edilmiş ve beyaz renkli kumaştan bir kundağa sarılmış ve kem gözlerden özenle korunmuş olduğu*” bilgilerine de rastlanır.²³ Nur bağlantılı aktarımların bir açıklaması olarak, “*Bu nûrun Hz. Peygamber’in zuhuruyla Şam dahil dünya üzerinde şirki ve dalâleti ortadan kaldıran İslâm’ın hidayet nuru olduğu*” yorumu, eskilerden günümüze İslâm âlimlerince paylaşılr.²⁴ Mütেকaddimûn ulemasından çoğu, bir yandan bu rivayetleri naklederken diğer yandan Hz. Peygamber’in (sas) bir nur olarak gönderildiğine dair âyetleri hatırlatırlar.²⁵ Bu konu üzerinde detaylı bir tetkikte bulunan Erdinç Ahatlı “*...tarihi verilere bakıldığında Şam bölgesinde ilk fethedilen yerin, temsili tarzda 'Muhammedî nûr'un ilk önce aydınlattığı Busrâ şehri olduğunu'*” ifade ediyor ve Âmine’ye rüyada gösterilmiş olması sebebiyle bu nûrun başkaları tarafından da görüldüğünü ifade eden rivayetlerin yani “*yıldızların oldukça yaklaşmış olduğu, evin içinin nurla dolduğu gibi görgü tanıklarına atfedilen tasvirî anlatımların*” şüpheyile karşılanması gerektiğini söylüyor.²⁶ Kelâm alanında değerli tetkikleriyle tanınan Bekir Topaloğlu Hoca, sözkonusu rüya ile ilgili şöyle bir tespit yapmaktadır: “*Hz. Peygamber kendisinin Hâtemü'n-Nebiyîn (nebilerin sonuncusu) olduğunu ifade ederken diğer peygamberlerin anneleri gibi kendi annesinin de oğlu için bir rüya gördüğünden bahsetmektedir. Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned'inde üç ayrı yerde geçen (IV, 127, 128; V, 262) hadisin bir rivayeti ile Heysemî'nin kaydettiği bir rivayette (VIII, 223) rüyanın konusuna temas edilmemekte, fakat diğer rivayetlerde rüyada Dimaşk veya Busrâ'daki sarayları aydınlatacak şekilde güçlü bir nur görüldüğü ifade edilmektedir. Hadisin arzettiği bu farklı muhtevadan hareket eden bazı araştırmacılar, hadiste rüyanın mahiyetinden bahseden kısmın metne sonradan ilave edildiğini ileri sürmüşlerdir. Söz konusu kısım, sahih rivayetin bir parçasını teşkil etse bile rüyaya dayalı bir olay olduğundan bunun yadırganacak veya tenkide tabi tutulacak bir özelliği yoktur. Süleyman Çelebi'ye ait Vesiletü'n-Necât'ta ve bugünkü şekliyle Mevlid'in vilâdet bahrinde de göze çarpan bu tür ifadeler, bütün müslümanların gönlünde en mutena mevkiyi işgal eden Hz. Muhammed'in etrafında hâlelenen sevginin tecellileri kabul edilmelidir.*”²⁷ Aynı Hoca’mızın rüya dışında doğum sürecinde olan bitene dair farklı rivayetlerle ilgili değerlendirmesi ise şöyledir: “*Kaynaklar Hz. Peygamber’in ana rahmine intikalinden doğumuna kadar geçen süre içinde bazı*

¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 127-128.; Farklı varyantları için bk. Aclunî, *Keşfü'l-Hafâ*, Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut, 1351, 3. baskı, I, 265-266, hadis no: 827.

²⁰ İbn Hişam, *es-Sîre*, I, 165-166; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 96-99, 100-104.

²¹ Bk. İbn Hişam, *es-Sîre*, I, 166; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 97- 98, 100-104; Taberî, *Tarîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, İhyâü'türâsî'l-Arabî, Beyrut ts., II, 126.

²² Taberî, *a.g.e.*, II, 125-126; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 458-467; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 97-98, 100-103.

²³ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 100-103; Meselâ İbn Sa'd, onun sünnetli ve göbeği kesilmiş olarak dünyaya geldiğini söylüyor. Bk. *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I, 103; Hz. Peygamber’in doğumundan nübüvvete kadar geçen dönemde yaşanan gelişmelerle ilgili tercih edilen görüşleri özet olarak bir arada görmek için bk. Mustafa Fayda, “Muhammed”, *DİA*, XXX, 408-411; O gece cereyan ettiği ileri sürülen olayları bir arada tespit için bk. Casım Avcı, *Hz. Muhammed'in Peygamberlik Öncesi Hayatı*, s. 72-73.

²⁴ Bu konudaki rivayetlerin ayrıntılı olarak tenkid ve tahlilini bir arada görmek için bk. Erdinç Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.101-104.

²⁵ Meselâ bk. el-Mâide, 5/15.

²⁶ Erdinç Ahatlı, *a.g.e.*, s. 102-103.

²⁷ Bekir Topaloğlu, “Âmine”, *DİA*, III, 64.

fevkalâde olayların meydana geldiğini ve bunların bir kısmına Âmine'nin de şahit olduğunu ifade eden birçok rivayet kaydederler. Bu tür rivayetler eski müelliflerce ihtiyatla karşılandığı gibi yeni araştırmacılar tarafından da tenkide tabi tutulmuş ve genellikle doğruluklarının sabit olmadığı kanaatine varılmıştır." ²⁸

İslâm tarihi alanında önemli tetkikleri ve eserleriyle tanınan Mustafa Fayda Hoca da bu konularda şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: "İslâm kaynaklarında Hz. Muhammed'in ana rahmine intikalinden doğumuna kadar geçen zaman içinde bazı fevkalâde olayların meydana geldiğine dair rivayetler yer almaktadır. Kendisinin (Hz. Muhammed aleyhisselâm'ın) peygamberlerin sonuncusu olduğunu ifade ettiği bir konuşmasında annesinin bir rüya gördüğünden bahsetmekte ve bundan önemli bir kişiye hamile olduğu sonucunu çıkardığını, doğacak çocuğa Muhammed veya Ahmed adını vermesinin telkin edildiğini belirtmektedir." ²⁹

Son zamanlarda bu tespitleri merkeze alarak araştırma yapan bazı ilim adamları ise, rüya dışında olduğu iddia edilen rivayetlerin metin yani muhteva tenkidinde ve değerlendirilmesinde "Şayet bu türden olaylar o gün meydana geldiyse, en azından Mekkelilerin bunların hepsinden olmasa da bazılarında haberleri olması akla uygun gelmektedir. Hz. Peygamber'in doğduğu evden çıkan nurun, Şam taraflarını veya Şam yakınlarında yer alan Busrâ'yı aydınlatıyor olması, Mekke'nin de aydınlanmış olmasını düşündürür ve bu keskin aydınlanmaya bazı Mekkelilerin ve özellikle Abdülmuttalib'in tanık olması beklenir. Hâlbuki kaynaklarda Mekkelilerden bazı kimselerin o gece böyle bir ışık yoğunlaşmasına tanık olduklarına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır" gibi görüşler ileri sürmektedirler. ³⁰

Hz. Peygamber'in (sas) doğumuyla alâkalı olarak Hassan b. Sâbit'e (r.a.) dayandırılan bir Yahudi'nin Medine'de "Bugün Ahmed'in yıldızı doğdu" demesi ve İsrailoğulları'ndan peygamberliğin alındığını söylemesi ³¹ tarzındaki rivayet de günümüz İslâm tarihi araştırmacıları tarafından özellikle metin tenkidi ve muhteva analizi bakımından titizlikle ele alınmaktadır.

Bu rivayetin muhteva tenkidinde Ahmet Önkal Hoca, "Hz. Peygamber'in doğumunun ve peygamberliğinin gökte görülen bir yıldızla tespit ve teşhis edildiğini kabul etmenin uygun olmadığını" söyler. Çünkü "Milyonlarca yıldız arasında tek bir yıldızın Hz. Peygamber'in doğumunu karşılamak üzere zuhur etmesi ve bunun bir Yahudi tarafından tayin ve teşhisi, makul görünmemekte"dir. O günkü bölge insanlarının -gökbilim tecrübe ve bilgi birikimi dikkate alındığında- belirli zaman aralıklarıyla doğan ve görünen yıldız kümelerini bile fennen tespitleri mümkün değildir. Üstelik İslâm, münecimlerin sözlerine inanmayı ve onlara göre tutum ve davranış geliştirmeyi uygun bulmamıştır. ³²

Bu konularda müstakil araştırmaları yayınlanmış olan Mehmet Azimli Hoca, bu tür rivayetlerin, "Ehl-i Kitâb'la yapılan tartışmalarda Hz. İsa'nın doğumuyla ilgili olarak yıldız

²⁸ Bekir Topaloğlu, "Âmine", *DİA*, III, 64. Hocamız, Süheylî'nin *Ravzu'l-Unuf*'unu neşre hazırlayan Abdurrahman el-Vekîl ve Süyûtî'nin *el-Hasâisü'l-Kübrâ*'sını neşre hazırlayan M. Halil Herrâs'ın bu kabul rivayetlere dair tenkit ve tahlillerini hatırlatıyor.

²⁹ Mustafa Fayda, "Muhammed", *DİA*, XXX, 409. rivayetlerin yer aldığı kaynaklar: *Müsned*, IV, 127, 128; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 98-99.

³⁰ Bk. Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2010, s. 62-63.

³¹ İbn Hişam, *es-Sîre*, I, 168; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, I, 108-109; Süyûtî, *el-Hasâis*, I, 123-124. Hassan b. Sâbit'in o esnada sekiz yaşında olduğu söylenir.

³² Ahmet Önkal, "İslâm Tarihinde Tarafsızlık Problemi", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, C. 6, Sayı: 3, 1992, s. 189.

bilimcilerin ona işaret eden bir yıldız görmüş oldukları iddiasına karşı ortaya atılmış olmasının da ihtimal dahilinde olabileceğini” belirtir.³³

Ahatlı Hoca'ya göre de söz konusu Hassan b. Sâbit rivayeti³⁴, genellikle *ünlü bir sahâbiye dayandırılmış olması itibariyle önemsenmişse de isnat zincirindeki râvîler açısından zayıf bulunmuş ve böyle bir anlatımın Mekke'de ticaretle iştiğal eden bir Yahudi ile irtibatlandırılarak nakli ise sahih görülmemiştir.*³⁵

Hız. Peygamber'in sünnetli doğması meselesine gelince bu hususta hem önceki dönemler hem de yeni dönem ulemâsı arasında benzeşen ve farklılaşan yorumlar mevcuttur. Başta *Siyer-i Nebî* ve *Hulefâ-i Râşidîn* olmak üzere İslâm tarihi alanında mühim tetkikleriyle tanınan Mustafa Fayda Hoca, *DİA* "Muhammed" maddesinde *Hız. Peygamber'in doğumundan kısa bir süre sonra Abdülmuttalib'in bir ziyafet tertip ederek torununa "Muhammed" adını verdiğiinden bahisle "Bazı rivayetlerde bu ziyafet sırasında Muhammed'in, dedesi tarafından sünnet ettirildiği nakledilirse de kendisinin sünnetli olarak doğduğu rivayeti daha meşhurdur"* diyor.³⁶ Keza *Hız. Peygamber devri kronolojisi* sahasında ciddi çalışmalarıyla bilinen Kasım Şulul Hoca da, "*Son Peygamber Hız. Muhammed (sas)'in Hayatı*" adlı eserinde İbn Abdi'l-Berr'in "*el-İstiâb*"ından naklen aynı kanâati paylaşmaktadır.³⁷ Bu rivayet, hadis alanındaki tetkikleriyle ve *Hız. Peygamber*'le ilgili bazı çalışmalarıyla bilinen Bünyamin Erul Hoca tarafından da "*Hız. Peygamber'in Risâlet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım*" adlı makalesinde incelenmiştir. Buna göre el-Hakîm en-Neysâbüri (ö. 748/1348): "*sünnetli ve göbeği kesik olduğuna dair rivayetlerin tevâtür derecesine ulaştığından*" bahseder, Zehebî: (ö. 748/1348) "*bu tür rivayetleri sıhhatli bulmaz*". İbn Kayyim (ö. 751/1350) ise "*Hız. Peygamber'in sünnetli doğmasının ihtimal dahilinde olduğunu ifade etmekle beraber doğumunun yedinci günü dedesi tarafından sünnet ettirilmiş olması ihtimalinin daha kuvvetli olduğunu*" söyler.³⁸

Öte yandan "*Hız. Peygamber'in sünnetli doğduğu meselesi*", son zamanlarda bazı araştırmacılarca daha ziyade muhteva/dirayet açısından tartışılmaktadır. Bu konuda serdedilen mülâhazalara göre: *İhtimal ki geçmişte sünnetli doğmanın tıp açısından taşıdığı anlam bilinmediği için bu tür doğumlar bir üstünlük veya ayrıcalık gibi düşünülmüş olabilir. Hâlbuki modern tabâbet açısından bakıldığında sünnetsiz doğmak bedene ait bir üstünlük olmayıp, aksine bir eksiklik kabul edilmektedir. Dolayısıyla Hız. Peygamber'e övgü veya derinlik yükleme niyetiyle onun sünnetli doğduğunu ileri sürmek, farkında olmadan ona sağlık açısından bir eksiklik izafe etmeyi doğurmaktadır. Esasında bir kişinin sünnetli doğup doğmaması da kendi elinde değildir, kendi elinde olmayan vücut tezahürleriyle övülmesi veya yerilmesi de mantıklı görünmemektedir.*³⁹ Bu konularda araştırmalarıyla bilinen Ahatlı Hoca, "*Peygamberlik ve Hız. Muhammed'in Peygamberliği*" adlı eserinde "*Resûl-i Ekrem'in (sas) sünnetli ya da sünnetsiz doğması*" meselesini hem rivayet hem de dirayet açısından tetkik etmiş ve ulaştığı sonuçları okuyucuyla paylaşmıştır.⁴⁰ Buna göre konu etrafında üç rivayet vardır: *Hız. Peygamber'in sünnetli ve göbeği kesilmiş olarak doğması, doğduktan*

³³ Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, s. 64.

³⁴ İbn Hişam, *es-Sîre*, I, 168; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, I, 108-109; Süyutî, *el-Hasâis*, I, 123-124. Hassan b. Sâbit'in o esnada sekiz yaşında olduğu söylenir.

³⁵ Bu konudaki rivayetlerin tenkidi için bk. Erdinç Ahatlı, *Peygamberlik ve Hız. Muhammed'in Peygamberliği*, s. 111-112.

³⁶ Mustafa Fayda "Muhammed", *DİA*, XXX, 409.

³⁷ Bk. Kasım Şulul, *Son Peygamber Hız. Muhammed (sas)'in Hayatı*, Siyer Yayınları, İstanbul 2011, s. 82

³⁸ Bk. Bünyamin Erul, "*Hız. Peygamber'in Risâlet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım*", *Diyanet İlmî Dergi - Hız. Muhammed (SAV) Özel Sayı*, Ankara 2000, s. 33-66; İlgili bölüm için bk. s. 37-38); Ayrıca bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Meâd*, terc. Şükrü Özen, İklim Yayınları, İstanbul 1988, I, 78-79.

³⁹ Meselâ bk. Mehmet Azimli, *a.g.e.*, s. 68.

⁴⁰ Bk. Erdinç Ahatlı, *Peygamberlik ve Hız. Muhammed'in Peygamberliği*, s. 108-111.

yedi gün sonra sünnet ettirilmesi, Cebrail (as.) tarafından kalbi temizlenirken sünnetinin de yapılmış olması... Ulema arasında Hişâm b. Muhammed b. es-Sâib, İbn Habîb, İbn Düreyd, Dıyâ el-Makdisî, Alaaddin Moğultay, Kutbuddin el-Haydarî gibi muhaddisler sünnetli doğduğu tarzındaki rivayetleri kabul ederken; Zehebî, İbn Kesîr ve İrâkî gibi diğerleri, doğumdan sonra sünnet ettirildiği görüşündedirler. Sadece İbnü'l-Cevzî, sünnetli doğduğu hakkındaki rivayetleri zayıf bulurken, Hz. Peygamber'in (sas) sünnetli doğduğu kanaatini taşır. Ahatlı'ya göre Hz. Peygamber'in doğumdan sonra sünnet ettirilmiş olmasına rağmen bazı peygamberlerin sünnetli doğduğuna dair bilgilerin Müslümanları böyle bir anlatıma sevk etmiş olma ihtimali de gözardı edilmemelidir. Aynı zat bir de şöyle bir soru sorar: "Sünnetli doğmak, bir üstünlük müdür?" ve "Buna verilecek cevap farklı rivayetler arasında doğru tercihe bizi götürülebilir" der. Keza ona göre günümüzde de sıradan insanların sünnetli doğmuş olduğu bilindiğine göre bunun bir ayrıcalık ve üstünlük olmadığı anlaşılır. Hz. Peygamber'in küçükken cerrahî bir müdahale ile sünnet ettirilmiş olması, onun için herhangi bir mahzur teşkil etmeyeceği gibi, bu aksine sağlık sebebidir. Eğer doğuşundan itibaren her hususta onda bir fevkalâdelik ve ayrıcalık ararsak, ona sürekli beşer üstü özellikler yüklemiş oluruz. Bu da olmayan şeyleri varmış gibi göstermeyi doğurur ki, Peygamber'in (as.) değerine herhangi bir şey katmaz, doğumundan sonra sünnet edilmesi da onun değerinden hiç bir şey kaybettirmez.⁴¹

Hız. Muhammed'in (sas) Doğduğu Gece Vuku Bulduğu İleri Sürülen Olaylar

Bu kısımda klasik kaynakların çoğunda küçük farklılıklarla da olsa mevcut olan ve halk arasında en ziyade konuşulan meşhur rivayeti ele alacağız. Buna göre Hz. Peygamber doğduğu gece *Kisrâ*'nın sarayı sarsıldı ve on dört sütunu/balkonu/şerefesi bu sarsıntıdan çöktü. Bin yıldan beri sürekli yanmakta olan Mecûsilerin ateşi söndü. *Sâve gölünün* suyu çekilip kurudu. Aynı gece İran *Baş Kâdısı Mûbezân*, rüyasında güçlü develerin önlerine katıp sürdüğü cins Arap atlarının Dicle ırmağını geçip kendi bölgesine yayıldığını gördü. *Kisrâ* bu işittikleri karşısında sarsıldı ve derin endişeye kapıldı. Mecûsilerin ateşinin söndüğü haberi de o günlerde kendisine ulaşmıştı. Bütün bu olup bitenlerin genişletilmiş bir istişârî toplantıda görüşülmesini gerekli gören *Kisrâ*, bildiklerini gizlemenin doğru olmadığını düşünerek vezirlerini, valilerini ve ülkesinin bilginlerini huzurunda bir araya getirdi. Amacı, olup bitenlerle ilgili bir yorum almak ve çözüm bulmaktı. Nihayet mesele görüşüldü; *Kisrâ*, toplantıya katılanlara "*Mûbezân*'ın gördüğü rüyanın neye işaret ettiği hususundaki görüşlerini" sordu. Netice olarak bunun "*Arap dünyasında vuku bulan önemli bir gelişmeye işaret olduğunda fikir beraberliği gerçekleş*"ti. Bunun üzerine *Kisrâ*, *Numan b. el-Münzir*'e bir mektup göndererek bu meseleyi aydınlatacak bir bilgin istedi. *Numan* ona, *Abdülmesîh b. Amr el-Gassânî*'yi gönderdiyse de bu âlim, söz konusu meseleyle ilgili daha uygun yorumu, Şam civarında bir köyde ikamet etmekte olan dayısı *Satîh*'in yapabileceğini belirtti ve *Kisrâ*'nın talimatına uyarak hiç vakit kaybetmeksizin hemen onun yanına gitti. *Satîh* ağır hastaydı. Önce bir şey söylemedi. Bunun üzerine *Abdülmesîh*: "*Yemen diyarının ulu kişisi sağ mıdır, duyuyor da aldırış mı etmiyor, yoksa ölüp gitti de bizleri üzüntü içinde mi bıraktı? Ey mühim ve müşkil meselelerin çözümleyicisi şeyh! Bir büyük ve sayılır topluluğun şeyhi olan hemşire zâden, Acem Şâhî tarafından gönderilmekle dağ, tepe, gece gündüz demeden, yollardaki tehlikelere aldırış etmeden hızla sana geldi, bilginlerin âciz kaldığı önemli işleri senden sorup öğrenmek ister*" anlamındaki kasidesini okuyunca *Satîh* başını kaldırdı, gözlerini açtı ve özetle şunları söyledi: "*Tilâvet (ilâhî vahyin okunması) çoğaldığı, Semâve Vadisi taşıdığı, Sâve Gölü kurduğu ve Farslıların ateşinin söndüğü zaman artık Şam, Satîh'in Şam'ı olmayacaktır. Sarayın çöken sütunları/şerefeleri/balkonları sayısınca Farslılardan Kral ve Kraliçeler hükümran olur ve artık*

⁴¹ Erdinç Ahatlı, a.g.e., s. 109-111.

olacak olur (saltanatları son bulur)." Abdülmesîh, gelip Kısra'nın huzuruna çıktı ve Satîh'in sözlerini ona haber verdi. Kısra kendisinden sonra on dört hükümdarın geleceği yorumuyla rahatlamıştı.⁴²

Bu rivayeti geniş olarak araştıran Ahatlı Hoca'nın tespitlerine göre söz konusu anlatımın en eski kaydı Taberî'de yer almıştır. Bilindiği gibi Taberî, dördüncü hicrî asır başlarında 310/922'de vefat etmiştir. Taberî'deki bu rivayetten, haberin kendisine dörtlü bir silsile ile ulaştığı anlaşılmaktadır. Söz konusu dörtlü silsile şöyledir: "Ali b. Harb et-Tâî - Ebû Eyyûb Ya'lâ b. Imrân el-Becelî - Mahzûm b. Hânî' el-Mahzûmî ve babası Ebû Mahzûm Hânî el-Mahzûmî". Bu haberin dörtlü râvi (rubâî) ile kayıt altına alınması târîhen imkânsız görünmemekle beraber, zihinlerde bir istifham uyandırmaktadır. Zira rivayetin muttasıl aktarılabilmesi için senedin sonundaki dördüncü ismin yani haberi ilk aktaran Ebû Mahzûm'un 150 yıl yaşamış olması varsayılmaktadır ki, bunun dörtlü ravî yapısının işlerliği için bir kurgulama olup olmadığı oldukça düşündürücü bir husustur. Buna bağlı olarak bu kişinin sahabî olup olmadığı hususu, oldukça ihtilâflıdır. Onun 150 yıl yaşamış olabileceğini eserine (el-İsâbe) kaydeden İbn Hacer dahi onun sahabî olduğu hakkında kesin bir kanaate ulaşabilmiş değildir. İmam Zehebî ise bu şahsı muhadramlar arasında saymıştır. Kaldı ki, bu zâtın sahabî olduğu sabit olsa bile silsilede ondan sonra yer alan iki isim itibarıyla rivayet güvenilirliğini yitirmektedir. Bu iki isim (Mahzûm b. Hânî' el-Mahzûmî ve Ya'lâ b. Imrân el-Becelî) rivayet terminolojisine göre mechuldür. Sadece senedin başında adı geçen Ali b. Harb et-Tâî (ö. 265/878) bir ravi sıfatıyla sadûk olarak bilinmektedir. Ancak ilk ve son râvi sağlam olsa bile ortadaki iki ravi mechul sayıldığı için söz konusu rivayet, mu'dal olarak nitelendirilir.⁴³

Hadisçi Harâitî (ö.327/939) gibi Taberî'deki rivayeti esas alan diğer bazı ilim adamları da vardır. Rivayet aynı olduğu için bu hususta yeni bir şey söylemeye ihtiyaç bulunmamaktadır. İbn Asâkir bu rivayet için "garîb" kaydını düşerken, yalnız bu senetle gelen ferd bir nakil olduğunu söyler. Zehebî (ö.748/1347), "münker ve garîb" değerlendirmesini yapar. Çağdaş ilim adamlarından Abdülfettâh Ebû Gudde de mevzu hadislere dair yaptığı bir araştırmada bu rivayetin sahih olmadığı sonucuna ulaşır ve araştırmanın devamında Taberî, Süyûtî ve Kastalânî gibi âlimlerin eserlerinde bu habere yer vermelerinin, sonucu değiştirmeyeceğini ifade eder. Çünkü ona göre bu zevatın tarih metodu, "Bir olayla ilgili kendi devirlerinde konuşulan her şeyin rivayet inceliklerine bakılmaksızın zengin bir birikim niyetiyle geleceğe aktarılması"dır. Bunların sahihini sahih olmayandan ayırt etmek, araştırmacılara düşen bir görevdir.⁴⁴

O gece olduğu söylenen hadiseler dirayet (metin tenkidi) nokta-i nazarından da ele alınarak şunlar söylenmiştir: Mantıkla düşünüldüğünde sarayın on dört sütununun yıkılması, Mecûsi ateşlerinin sönmesi, Sâve Gölü'nün kuruması, bazı rivayetlere göre Semâve Deresi'nin taşması ne zaman olmuş, nasıl olmuş, bunların haberi Kısra'ya ne zaman ve nasıl ulaşmış, kim ulaştırmış, ne zaman ve nasıl ulaştırmış? Bu soruların cevaplarına dair bilgi yoktur. Hâlbuki böylesine mühim hâdiselerin ne zaman ve nasıl olduğu hususunda yüzlerce aktarıcı ismin olması beklenir. Kaynaklar böyle bir isim listesine yer vermiyorlar. Sadece kaynağı ve aslı bilinmeyen bir takım olaylar, bir rüya ve bundan endişelenen Kısra'nın birtakım çabaları söz konusudur. Ayrıca Baş Kâdî'nin rüyasının yorumu için tertiplenen geniş katımlı toplantıda ortaya çıkan sonuçlar ve görüşlerden ayrı olarak ülke genelinde de tanınmış

⁴² Taberî, Târîhü'l-Ümem ve'l-Mülûk, II, 166-168; İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-Ferid, I, 133-134; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, II, 268-269; Ebû Nuaym, Delâil, I, 173-177; Beyhakî, Delâil, I, 126-129; Kâdî İyaz, eş-Şifâ, I, 377; Süheylî, er-Ravdu'l-Unuf, I, 140-143; İbn Seyyidinnâs, Uyûnü'l-Eser, I, 28-29; Diyarbekrî, el-Hamîs, I, 200-201; Kastallânî, el-Mevâhib, I, 131-132; Ali el-Kârî, Şerhu'ş-Şifâ, I, 750-751; Mustafa Asım Köksal, İslâm Tarihi, II, 7-12; Erdiç Ahatlı, Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği, s. 92-93.

⁴³ Erdiç Ahatlı, Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği, s. 93-95.

⁴⁴ Ali el-Kârî, el-Masnû', s. 18-20, (Abdülfettâh Ebû Gudde, bu eserin neşri sürecinde yazdığı muhtevalı mukaddimesinde bu görüşlerini ifade etmiştir.)

isimlerden yorum istenmiş, *Satih* adlı şahıstan yayılan, *sütunlar adedince hükümdarın saltanat sürmesinin ardından beklenen gelişmelerin olabileceği yorumundan sonra Kısra* güya: "On dört hükümdarın saltanatına kadar kim öle kim kala!" gibi bir şeyler söylemiş... Bütün bunlar dikkatle okunur anlamlandırılırsa hadiselerin kurgulanarak içinin doldurulduğu kolayca anlaşılabilir. Çünkü Hz. Peygamber'in (sas) doğumundan sonra Hz. Ömer'in halifeliğinin sonlarına yani Hz. Osman devrine kadar olan sürede *on dört Kısra* tamamlanmış ve *Sasâni devleti* fiilen sona ermiştir.

Dönemindeki başarılı çalışmalar itibarıyla "*Şemsü'l-Ulemâ*" diye tanınan Hindistanlı ünlü âlim ve tarihçi *Şibli Numânî* (ö. 1914) de "*Sîretü'n-Nebi*" çalışmasında bu rivayeti önce kaydetmiş, sonra inceleyerek tenkidini yapmış; *Taberî* (ö. 310/922), *Harâitü* (ö. 327/939), *İbn Asâkir* (ö.571/1176) ve *Ebü Nuaym*'in (ö. 430/1038) yer verdiği söz konusu rivayeti bir silsile ve senetle naklettikten sonra başlıca râvisinin *Mahzum b. Hânî'* olduğundan bahisle *Mahzûm*'un bu haberi 150 sene yaşadığı söylenen *Hânî' el-Mazûm*'den rivayet ettiğini, hâlbuki ashab içinde 150 sene yaşamış bir şahsın sâbit olmadığını, dolayısıyla haberin zayıf olduğunu belirtmiş ve ayrıca bazı rivayetleri senetlerindeki zafiyet sebebiyle red hususunda acele davranmamakla tanınan *İbn Asâkir* ve *İbn Hacer*'in (ö.852/1449) bile bu habere "*garib ve mürsel*" dediklerini ilave etmiştir.⁴⁵

Yukarıdaki değerlendirmeden de anlaşılacağı üzere *Şibli Numânî* bu rivayeti zayıf bulmakla beraber bunu şöyle yorumlamaktadır: "*Hakikat şu ki: yıkılan, Kısra'nın sarayı değil bütün İran'ın saltanat ve ihtişamı, Bizans'ın ezici kuvveti, Çin'in azameti idi. Sönen ateş, Mecûsilerin mabedlerinde parlayan alevler değil, bütün dünyadaki küfür ve dinsizlik ateşi idi ve kuruyan şey Save gölü değil, putperestliğin zulmü, Zerdüştlüğün kuvveti, Hristiyanlığın tahakkümü idi.*"⁴⁶

Rivayet bakımından sıhhatli olmayan bazı nakillere göre yine Hz. Peygamber'in (sas) anne rahmine düştüğü ve doğduğu gece Kâbe, sevincinden iki defa titremiş, bu esnada putlar yüzüstü düşmüş, düzeltilmelerine rağmen yine de düşmeye devam etmişler, orada bulunanlardan biri şiiir yoluyla "*düzeltilmelerine rağmen tekrar düşmelerinin sebebini*" sorunca güya putun içinden gelen bir ses: "*Bu gece cihani aydınlatan bir şahsın doğumu sebebiyle düştüğümü.*" ifade etmiştir.⁴⁷

Bu tür haberlerin zayıflığını gösteren bir delil de Hz. Peygamber'in (sas) doğduğu gece *Kısra merkezli olduğu iddia edilen olayların benzerlerinin nübüvvet ve risâlet günlerinde de anlatımıdır*. Bu cümleden olarak *güya Kısra'nın tâkı kendiliğinden yıkılmış, Dicle üzerinde yaptırdığı bent ise patlamıştır*. Kâhin ve münecimlerinden, bunların ne anlama geldiğini sorunca da: "*Herhalde bir peygamber zuhura gelmiş olmalı!*" cevabını almıştır. Haberin devamına göre bundan ayrı olarak "*Cenâb-ı Hak, Kısra'ya, Hz. Peygamber'e (sas) iman etmesini sağlamak için harikülâdelikler gösteren bir melek göndermiş*"tir.⁴⁸

Hz. Peygamber'in doğduğu gece olduğu ileri sürülen olaylarla peygamberliği sürecinde meydana geldiği ifade edilen olayların muhtevasında benzerlikler vardır; sadece batan, suyu çekilen ve yıkılanların adı değişmiştir. Birincisinde sarayın sütunları/balkonları/şerefeleri yıkılırken ikincisinde tâk yıkılmış, birincisinde Sâve gölü suyunu çekmişken ikincisinde nehir üzerindeki bent patlamış ve suyu akıp gitmiştir. Ama her ikisinde de "*Hicaz'dan çıkıp yükselecek bir gücün Kısra'nın saltanatına son vereceği ve ülkesini zaptedeceği yorumu*" müşterektir... Bütün bunlar zaman içinde gelişmelere denk düşürülerek olayların örgülendiğini/senaryolaştırıldığını ve böylece o dönem şartlarında İslâm'ın

⁴⁵ Şibli Numânî, *Büyük İslâm Tarihi Asr-ı Saâdet*, terc. Ömer Rıza Doğrul, neşre hazırlayan: Osman Zeki Mollamehmedoğlu, Eskişehir Kütüphânesi, İstanbul 1974, III, 169; Şibli Numânî'nin hayatı, şahsiyeti, ilmi yönü ve eserleri hakkında bk. Anis Ahmad, "Şibli Nu'mânî, *DİA*, XXXIX, 126-127.

⁴⁶ Şibli, *Asr-ı Saâdet*, I, 125; Bu kabil rivayetlerle ilgili farklı bir değerlendirme için bk. Adem Apak, *İslâm Tarihi*, I, 108-109.

⁴⁷ Nebhânî, *Huccetüllâh*, s. 232.

⁴⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 480-482. *Aynı eser*, terc. Ahmet Ağırakça v.dgr., I, 428-429.

zuhuruna, neşrine ve kuvvet bulmasına bir izah tarzı geliştirildiğini ortaya koyuyor. Yani bu kabil heyecanlı anlatımlar, eski dönemlerin sosyo-kültürel şartlarında meseleleri geniş kitlelere akıcı bir dille anlatma usûlü gibi görünüyor. Aşağıdaki soru ve cevabı, bu tespitimizi pekiştirmektedir:

Acaba bu kabil rivayetlerde niçin sadece Kisrâ merkezli haberler söz konusudur? Aynı dönemin süper güçlerinden bir diğeri de Doğu Roma/Bizans imparatorluğu olduğu halde niçin Kayser ve ülkesini merkeze alan anlatılara rastlanmamaktadır? Bunun cevabında farklı şeyler söylenebilirse de şunlar öne çıkar: İslâm'ın tebliğ sürecinde Mekke döneminde müşriklerin ağır muamelelerine maruz kalan Müslümanların, Farslara göre Rum'lara bakışları daha ılımlıdır. İslâmiyet'in ilk tebliğ yıllarında yaklaşık 613'lerde Herakliyus'un Bizans imparatorluğu döneminde Sâsânîler, İrmîniye ve Sûriye'ye girerek Dimaşk'ı işgal ettiler, ertesi yıl Kudüs'ü zaptederek katliam yaptılar, kutsal haçı alıp Medâin'e götürdüler, 619 yılında da Mısır'ı işgal ettiler. Ateşperest olan Sâsânîlerin ehl-i kitâb olan Bizanslılara/Rum'lara karşı galibiyeti, Mekkeli müşriklerde büyük bir sevinç meydana getirdi. Hatta Mekke müşrikleri bunu Müslümanlara karşı böbürlenme aracı olarak kullandılar, "Nasıl ki ateşperest İranlılar ehl-i kitâb olan Bizanslıları yenilgiye uğratmışsa biz putperestler de sizi perişan edeceğiz" gibi lâflar ettiler. Bunun üzerine Hak Teâlâ Hazretleri müminlerin maneviyatını yükseltecek bir müjde verdi. Buna göre ilâhî bir kitâba inanan yani ehl-i kitâb olan Bizanslılar, kısa bir süre içinde galibiyet elde edecekler ve o zaman Müslümanlar büyük bir sevinç yaşayacaklardı. Söz konusu müjde, Rûm Sûresi'nin ilk âyetlerinde şöyle geçer: "Rahman ve rahîm olan Allah'ın adıyla... Elif-lâm-mîm. Rumlar yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Fakat onlar bu yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip gelecekler. Önce olduğu gibi sonra da Allah'ın dediği olur. O gün müminler de Allah'ın verdiği zafer sayesinde sevinecekler. Allah, dilediğini muzaffer kılar. Zira O, azîzdir, rahîmdir (mutlak galiptir, sınırsız merhamet ve ihsan sahibidir)." ⁴⁹

Sûre'nin 4. âyetinde geçen "bid" kelimesi", Arap dilinde daha ziyade 3-9 arasındaki sayıları ifade etmek için kullanılır. Bundan anlaşıldığına göre Bizans, Sâsânî'lere karşı üstünlük sağlayacak, gâlip gelecektir, ancak bu üstünlük tek bir seferde değil yıllar içinde gerçekleşecektir. Esasında içte yaşanan ciddi sıkıntılar sebebiyle birkaç yıl içinde kimse Bizans'ın toparlanarak bir imparatorluk ordusuna karşı önemli başarılar sağlayacağını aklına getiremezdi. ⁵⁰ Ancak Kur'ân'ın gelecekle ilgili bu mucizevî haberi aynen gerçekleşti. 5 Nisan 622 yılında önemli bir dinî törenden sonra büyük bir orduyla başşehirden hareket eden Herakliyus, önce Anadolu toprakları ile İrmîniye bölgesini Sâsânî işgalinden kurtardı. Nihayet bir çok şehrin ardından Sâsânîler için önemi büyük olan Gence'yi ele geçirdi. 627 yılında Sâsânîlerin ana ordusunu Ninevâ (Ninova)'da yenilgiye uğrattı, II. Hüsvrev tahttan indirildi ve öldürüldü. ⁵¹ Bu süreçte Müslümanlar ise Kur'ân'ın verdiği bu haberin gerçekleşmesinin yani ehl-i kitâb olan Rum'ların Farslılara karşı galip gelmesinin ve ayrıca Allah'ın kendilerine lütfettiği başarıların sevincini yaşadılar. Bu başarılar arasında Bedir Savaşı (2/624) ve Hudeybiye Antlaşması (6/628) öne çıkar. Hz. Peygamber'in (sas) Hudeybiye Barışı'ndan sonra çeşitli devlet başkanlarına İslâm'a davet mektupları gönderdiği süreçte Herakliyus'a yolladığı elçi, mektubu ona Sûriye'de ulaştırmıştı. İşte bu elçilerin görevlendirilmesi de -Kur'ân'ın haber verdiği veçhile-Bizanslıların ve diğer yandan Müslümanların düşmanlarına karşı zafer kazandığı günlerin devamında gerçekleşiyordu. Dolayısıyla bu sûrede işaret edilen hususa ilâveten gerek Herakliyus'un gerekse Hıristiyan dinine mensup ehl-i kitâb Hebeşlilerin kralı Necaşî'nin Hz. Peygamber'in elçilerine iyi davranmaları, buna karşılık Sâsânî hükümdarının (Kisrâ'nın) son derece kötü davranması ve mektubu yırtıp Müslümanlara karşı tahkir edici ağır sözler söylemiş olması, Hz. Peygamber'in (sas) doğum

⁴⁹ Rûm, 30/1-5.

⁵⁰ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, VI, 3797.

⁵¹ İlgili âyetin tefsiri için bk. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, VI, 3795-3803; *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, hzr. Hayreddin Karaman v.dgr., Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. baskı, Ankara 2006, IV, 290-291.

gecesinde veya nübüvvet ve risâlet günlerinde meydana geldiği rivayet edilen olayların merkezine *Kaysar*'in değil de niçin *Kisrâ*'nın yerleştirildiğini bize açıklıyor.⁵²

Son zamanlarda Hz. Peygamber'in risâlet öncesi hayatı üzerinde araştırmalar yapan bazı ilim adamları, bu tür gayr-i sahih-abartılı rivayetlerin asırlar içinde İslâm tarihi eserlerine girmesini şu sebeplere bağlamaktadırlar:

1. İnsanlar ekseriyetle tabiatları gereği çok sevdikleri ve değer verdikleri şahısları tanıma ve tanıtmada genellikle itidalli davranamazlar. Bu durum, zamanla onları değer verdiği kimseleri yanlış anlama ve abartılı anlatma, farklı görme ve göstermeye sürükleyebilir. Bu durum zamanla yazılı eserlere de masalımsı üslupla kaydedilerek girebilir.
2. Hz. Peygamber'in hayatta iken Hıristiyanların Meryem oğlu İsa'ya yaptıkları gibi aşırı övgüde bulunmaktan uzak durmalarını (Buhârî, *Enbiyâ*, 48; *Müsned*, I, 23-24, 47, 55) hatırlatması üzerine sahâbe devrinde aşırılıklardan uzak kalınmışsa da sonraki dönemlerde "Gerek Hıristiyan ve Yahudi mühtediler ve zimmîlerin sahip oldukları peygamber tasavvurlarının, gerekse İran ve Hint kültüründeki mitolojik ve mistik anlayışların etkisiyle gittikçe efsaneleştirilen, beşerüstü bir hüviyete büründürülen bir peygamber anlayışı gelişmeye başlamıştı."⁵³
3. Kur'an'da hiç bahsedilmediği ve muteber hadis kaynaklarında yer almadığı halde bu kabil abartılı rivayetlerle güya Hz. Peygamber'e henüz ana rahmindeyken farklı vasıflar yükleyerek beklenen peygamber olduğunun imâ edilmesi söz konusudur. Bir başka söyleyişle Hz. Peygamber'in (sas) dünyaya gelişinden itibaren olağanüstü bir şahsiyete sahip bulunduğu ve bu sebeple onun beklenen peygamber olacağı imâ edilmeye çalışılmış, böylece henüz doğuşundan itibaren ona derinlik kazandırılmak istenmiştir.⁵⁴
4. Zikredilen bu tür bilgilerin kaynaklarda çokça yer bulmasının bir sebebi de, "Allah Resülü'nün (sas) nübüvvetinden önceki hayatını onun peygamberlik dönemi özelliklerinden yola çıkarak açıklamaya çalışmak, başka bir ifadeyle onun ismet ve nübüvvetini, vahyin geldiği ve risâlet görevinin kendisine verildiği tarihten değil, doğumundan itibaren başlatmak"tır.
5. Söz konusu rivayetlerin muhtevası göz önüne alınırsa bunların zaman içinde gelişmelere denk düşürülerek eklemelerle senaryolaştırıldığı ve böylece o dönem şartlarında İslâm'ın zuhuruna, neşrine ve kuvvet bulmasına bir izah tarzı geliştirildiği ortaya çıkmaktadır.
6. Taberî ve benzeri kaynaklarda bu tür abartılı rivayetlerin yer alması, onların gerçekliğini göstermez. Çünkü bu tür umumi tarih kaynaklarında uygulanan metot, "Bir olayla ilgili kendi devirlerinde konuşulan her şeyin rivayet inceliklerine bakılmaksızın zengin bir birikim yaklaşımıyla geleceğe aktarılması"dır. Bunların sahibini sahih olmayandan ayırt etmek, araştırmacılara düşen bir görevdir.⁵⁵
7. Bu hususta diğer önemli bir etken, Hz. Peygamber'in (sas) vefatından sonraki süreçte yaşanan nübüvvet tartışmalarıdır. Müslümanlar yeni fethedilen topraklarda özellikle Hıristiyan ve Yahudilerle yaptıkları dîni tartışmalarda hep Hz. Peygamber'in geleceğinin önceki kitaplarda haber verilmediği ve ayrıca onun peygamberliğini teyit eden hissi/maddî mucizelerden mahrum kaldığı itirazıyla karşılaşmışlardır. Bu itirazlar sebebiyle zamanla

⁵² Söz konusu rivayetler ve bunların hem rivayet hem de metin/irayet tenkidinde detaya ulaşabilmek için bk. Bk. Erdinç Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, s. 86-100.

⁵³ Bünyamin Erul, "Hz. Peygamber'in Risâlet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım", *Diyanet İlmî Dergi - Hz. Muhammed (SAV) Özel Sayı*, Ankara 2000, s.33-34.

⁵⁴ Bünyamin Erul, a.g.m., s. 36.

⁵⁵ Ali el-Kârî, *el-Masnû'*, s. 18-20, (Abdülfettâh Ebû Gudde, bu eserin neşri sürecinde yazdığı muhtevalı mukaddimesinde bu görüşlerini ifade etmiştir.)

Hız. Peygamber'in vahiy öncesi hayatını da içine alacak şekilde *tebşîrât* ve *irhâsât* neviden pek çok haber ortaya çıkmıştır.⁵⁶

8. Müslümanların Hız. Peygamber'e besledikleri derin muhabbet de bu kabil abartılı anlatımları zaman içinde benimsemelerinde ve içselleştirmelerinde bir etki yapmış olabilir.

Bu hususta farklı yorumlarıyla tanınan Azimli Hoca, Hız. Peygamber'in hayatının ele alındığı çalışmalarda abartılı rivayetlere en çok yer verilen bölümün "*Peygamberlikten önceki döneme ait olduğu*"nu ifade ediyor. Mezkur araştırmacının tespitine göre bu konuda rivayet çokluğunda ikinci sırayı *Mekke dönemi* almakta olup yine onun bulgularına göre bu alanda *Medine dönemi* son sıradadır. Hoca'ya göre bu durum şöyle bir akıl yürütmeyi gerektirir: "*Müslümanlar tarafından her anı en fazla gözlemlenen ve kaydedilen Medine döneminde bu tür anlatımların azalması, en az bilinen peygamberlik öncesinde ise zirveye çıkması, bu tür rivayetlerin sonraki dönemlerde boşluk doldurmaya yönelik uydurulduğuna işaret eder.*"⁵⁷

Keza son dönemde yapılan bazı tetkiklere göre "*bu tür abartılı bilgilerle anlatılan bir önder veya bir peygamberin örnek alınmasının zorluğu, olağanüstü anlatımlardan mümkün mertebe arınmış olarak insan olma özelliği ön planda tutulan bir anlatımın ise örnek almayı kolaylaştırabileceği üzerinde durulmuş*"tur. Söz konusu araştırmacılar, bu tür olağanüstülüklerden arınmış, sade ve örnek alınabilir peygamber anlatımının, Kur'an-ı Kerim'de mevcut olan üslup ve anlatım olduğunu, Kur'an'da bu hususta tabiatüstülüklerle fazla yer verilmediğini, Hız. Peygamber'i bir beşer ve resûl olarak doğru anlamada en önemli belgenin Kur'an olduğunu belirtirler ve tarihî bir kişiliği olan Hız. Muhammed'i (sas) sonradan üretilen abartılı anlatımlardan arındırmanın temel ilkelerini, Allah'ın kitabında bulmanın imkân dâhilinde olduğunu ifade ederler. Aynı bakışa göre meseleye Kur'an merkezli bakıldığında ve güvenilir rivayetlerle mukayese edildiğinde, İslâm öncesi döneme ait olan olağanüstülüklerle ait aktarılan bilgilerin doğrulanması mümkün görünmemektedir. Aynı araştırmacılar, "*Allah Resûlü'nün (sas), nübüvvet ve risâletle vazifelendirildikten sonra tebliğ faaliyetlerini yürütürken hiçbir zaman bu tür bilgileri risâleti adına bir delil olarak kullanmadığı tespitini de*" yaparlar.⁵⁸

Sonuç

Bu makalede Hız. Peygamber'in doğduğu gece cereyan ettiği ileri sürülen hadiselerle ilgili geçmişten günümüze alan çalışanlarının görüş, düşünce ve yorumlarını okuyucuyla paylaşmaya çalıştım. Ancak, en azından bazı konularda son söz henüz söylenebilmiş değil!

⁵⁶ Mehmet Özdemir, "Peygamberlik Öncesinde Bir İnsan Olarak Muhammed b. Abdillâh", *Câhiliye Toplumundan Günümüze Hz. Muhammed Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara 2007, s. 133; Âdem Apak, *İslâm Tarihi*, Ensar Neşriyat, 4. baskı, İstanbul 2009, I, 125-126; Mustafa İslâmoğlu, *Üç Muhammed*, İstanbul 2004, s. 66-104; Celâleddin Vatandaş, "İnsanlığın Model İhtiyacı ve Hız. Peygamber'in Örnekliliği Üzerine", *Câhiliye Toplumundan Günümüze Hz. Muhammed Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara 2007, s. 294-313. Mehmet Özdemir, "Peygamberlik Öncesinde Bir İnsan Olarak Muhammed b. Abdillâh", *Câhiliye Toplumundan Günümüze Hz. Muhammed Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara 2007, s. 133.

⁵⁷ Mehmet Azimli, "Olağanüstü Anlatımlar Arasında Hız. Peygamber'i Anlamak", *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, Çorum 2007, s. 59.

⁵⁸ Mehmet Azimli, "Olağanüstü Anlatımlar Arasında Hız. Peygamber'i Anlamak", *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Çorum 2007, s. 56; Mehmet Sait Hatiboğlu, *Müslüman Kültürü Üzerine*, Ankara 2004, s. 145; Sönmez Kutlu, "Hız. Peygamberi Anlamada Tarihsel Muhammed İle Menkıbevi Muhammed'i Birbirinden Ayırmanın Önemi," *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Çorum 2007, s. 56.) ; Âdem Apak, *İslâm Tarihi*, I, 123-131.

Bu sebeple sonuç kısmında bir soru sormayı düşünüyorum. Umarım değerli ilim adamları bu sorunun cevabını araştırırlar, tartışırlar ve bir sonuca ulaşmaya çalışırlar. Soru şu: "Acaba Hz. Peygamber'in (sas) doğumu öncesi, doğum gecesi ve doğumu sonrasında olup biten olaylarla ilgili aktarımda bulunan âlimler (umumi İslâm tarihi çalışanları, Siyer-i Nebî mütahassısları; Delâil, A'lâm, Şevâhid, Hasâis alanlarında eser veren müellifler), şair (mevlid nâzımı) ve benzeri zevat, Kur'an ölçülerine göre Hz. Peygamber anlatımı dikkate alındığında kaynaklardaki rivayetleri bütünüyle doğru mu saymışlardır? Bu rivayetlerden bazılarının zayıf veya asılsız olduğunu fark etmemişler midir? Yoksa tarihî birikimi inkıtaa uğratmaksızın ve tenkit süzgecinden geçirmeksizin -Taberî de olduğu gibi- konuşulup yazılanları olduğu gibi istikbale aktarmak anlayışıyla mı hareket etmişler, yaşadıkları dönemin sosyo-kültürel şartlarında böyle bir tercihte mi bulunmuşlardır? Ya da -Delâil ve Mevlid türü esrelerde rastlandığı gibi- buldukları dönemlerin şartlarını, tartışmalarını ve problemlerini dikkate alarak Hz. Peygamber'i kitlelere anlatmak amaçlı kendilerince yeni usûl ve tarzlar mı ortaya koymuşlardır?"

Bu sorunun veya benzeri soruların cevabının, İslâm tarihi ulemâsınca ve İslâm tarihi birikimine vâkıf şâir ve edebiyatçılarca tartışılması, konuşulması, yazılması ve tartışma sonuçlarının günümüz İslâm dünyasıyla paylaşılması gerekir. Ben konunun iyi anlaşılması için ülkemiz insanının âşına olduğu "*Vesîletü'n-Necât*" nâzımı Süleyman Çelebi ve *Mevâhib-i Ledünniye* mütercimi Bâkî'den birer örnek paylaşmak ve böylece başlatılacak çalıştay ve tartışmalara küçük bir katkı vermek istiyorum.

Özellikle *Vesîletü'n-Necât* gibi manzum *Mevlid*'lerde bu kabil rivayetlerin önemsenmesi Hz. Peygamber'in dünyaya gelişinin bir ihtişam ve fevkaladelik içinde hayal edilmesinin bir sonucu olup, daha ziyade muhabbeti, neşveyi ön planda tutan şâirâne tarzın/mevlid türü edebî üslûbun neticesidir. Peygamber muhabbetinde zirvelerde olan Çelebi, Resûlullah'ın (sas) doğumunu farklı hayal etmiştir. Onun dünyaya gelişini sıradan bir doğum gibi görmemiştir. Gönlünde beslediği telakkiye göre onun doğumuna yerde insanlar, gökte melekler ve tüm zerreleriyle kürre-i arz sevinmiştir. Keza aynı çizgide Peygamber'in (sas) vefatı da sıradan bir insanın vefatından oldukça farklı anlatılmış, vefatından sonraki hüzne tüm kâinat iştirak ettirilmiştir. Doğum sevincine ve ölüm hüznüne sadece insanların değil; yerlerin, göklerin, dağların, denizlerin, ağaçların, meleklerin iştirak ettirilmesiyle Resûl-i Ekrem'e (sas) beslenmesi gereken muhabbetin derinliğine ve sünnetine uymanın önemine dikkat çekilmiştir.

Çelebi, *vilâdet bahrinde* önce doğumunu anlatacağı zâtın (Resûlullah'ın) kişiliği hakkında öz bilgiler verir ve okuyucunun dikkatini bu hususa teksif eder. Buna göre "O, sözü şirin, özü temiz, peygamberlerin ve evliyanın önderidir. O bir meş'aledir, müjdecî, uyarıcı, imam/önder, yüksek himmetli, nurlu, kerem sahibi, kelîm (vahyile Allah ile konuşan), şefâat edici, itâatlı, ayıpsız ve kusursuz, güzel yüzlü, kalbi safâ, mürtezâ (memnun kalınan), Mustafâ ve Müctebâ'dır. İyiliği yayan, kötülüğe engel olandır. Allah'a çok şükreden, insanları hidayete sevk eden, seçilmiş, Halîlullah, Habîbullâh, Ta-Hâ, Yâ-Sîn, Emin'dir. Âlemlere rahmettir, Muhammed'dir, Mahmûd'dur. Halk içinde Hakk'ın sevdiği, daima Kur'an'da anıp övdüğüdür..."⁵⁹ Çelebi, daha sonra *Mevlid*'inde bildiğimiz uzun *vilâdet bahrinde* Hz. Peygamber'in doğumunu şâirâne tasvirlerle nakletmiştir.

İkinci örneğimiz *Siyer-i Nebî* konularının işlenişinde geleneksel kültürün temsilcisi sayılan "*Meâlimü'-Yakîn Fî Sîreti Seyyidi'l-Mürselîn*"den bir "*Mevlid-i Nebî*" tasviridir.

Mevlânâ Mahmud Abdülbâkî (v.1008/1600), Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî'nin (ö. 923/1517) "*el-Mevâhibü'l-Ledünniye*" adlı eserinin ilavelerle tercümesi sayılan

⁵⁹ Necla Pekolcay, *Mevlid*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1980, s. 82-84.

“Meâlimü'l-Yakîn Fî Sîret-i Seyyidi'l-Mürselîn” adlı eserinde Peygamber Efendimizin doğumu esnasında yaşananları şâirâne bir üslupla şöyle tasvir eder:

İbn Abbas (r.a.)’tan rivayete göre Âmine Hatun diyor ki:

- Resûlullâh'a (sas) yüklendikten altı ay geçince bir gece rüyamda gördüm ki bir adam gelip: “Ey Âmine! Muhakkak bilmiş olası ki, sen âlemlerin hayırlısına hâmile oldun. Doğurduğun zaman adını Muhammed koyasın ve durumunu kimseye bildirmeyip saklayasın” dedi. Abdülmuttalib'in Kâbe'yi tavaf etmekte olduğu bir gün ben evde yalnız kalmıştım ve doğum vakti yaklaşmıştı. Kulağıma bir ses çaldı, korkmuştum. Baktım ki bir akkuş geldi, kanadıyla arkamı sığadı, o anda benden korku ve ızdırap gitmişti, yanuma baktım, bir ak kâse ile şerbet sundular. Şerbeti içtim, bu sırada beni büyük bir nûr kapladı. İşte bu sırada Resûlullâh (sas) doğdu. Bir de ne göreyim! Abdumenaf kızlarına benzer bazı hatunlar, etrafımda dönüp duruyorlardı. Her birinin boyu, yükseklikte hurma ağacını andırıyordu. Bir bayrak (sembol) doğuda, bir bayrak batıda, bir bayrak da Kâbe'tüllâh üzerine dikilmişti... Doğduğunda Hz. Muhammed'i secdeye vararak Allah'a yalvarıp yakaran kimse gibi parmağını göğze kaldırmış gördüm. O sırada aniden bir ak bulut gelip Muhammed'i kapladı, bir zaman onu göremez oldum. Kulağıma, şu sözler ulaşıyordu: “Maşrik ve Mağribi dolaştırın, deryaları gezdirin, tâ ki mahlûkât, Muhammed'i (sas) ismiyle, sıfatıyla bilsinler!” Az zaman sonra bulut kaybolup gitti.⁶⁰

Delâil türü eserlerde de bu tür argümanların öne çıkarıldığı bilinmektedir. Buna göre öne çıkan bazı abartılı rivayetlerin bu kabil eserlerde yer edişi hangi sâiklerle gerçekleşmiş olabilir? Bununla birlikte Hz. Peygamber'e duyulan muhabbeti pekiştirmek gayesi gütsen bile asılsız rivayetlere yer verilmesi, ya da olayların senaryolaştırılarak sunulması ne derece uygundur? Bütün bunlar Müslümanların kendi tarihlerinde yer aldığı için tartışılması da bu dönem âlimlerine düşen bir görev olsa gerektir. *Siyer-i Nebî*'ye dair tüm çalışmalar yapıldı zannediliyor. Henüz Resûlullah'ın (sas) doğumundan başlamak üzere yüzlerce konuda projeli, tartışmalı çalışmaya o kadar ihtiyaç var ki! Kendimizi eleştirmesini bilmeliyiz. Biz kendimizi eleştirmeyi bilmez ve bunu yapmazsak, başkası bunu hoyratça yapar ve İslâm ağacı bundan çok zarar görür. Hâlbuki İslâm ağacını daima bakımlı, canlı ve verimli tutmak bizim elimizde. Yeter ki iyi niyetle çalışalım! Çünkü İslâm ağacının gölgesinde serinlemeye günümüzde insanoğlunun her zamankinden daha çok ihtiyacı var. İşte, "*Siyer Vakfi*"nın "*Siyer Mektebi Projesi*" ve "*Siyer-i Nebî Çalıştayları*" bu güzel çalışmalara iyi bir örnek sayılır. Tabii ki bu proje ve çalıştayların, alan çalışanlarıyla irtibat ve istişareyi terk etmeksizin kaliteyi koruyarak ve -bu makalede önerilen projeli çalışma da dikkate alınarak- samimiyetle sürdürülmesinde ve geliştirilmesinde yarar vardır.

Makaleyi metin içinde geçen Şiblî Numânî'nin o güzel mesajıyla bitiriyoruz: “*Hakikat şu ki: yıkılan, Kısra'nın sarayı değil bütün İran'ın saltanat ve ihtişamı, Bizans'ın ezici kuvveti, Çin'in azameti idi. Sönen ateş, Mecûsîlerin mabedlerinde parlayan alevler değil, bütün dünyadaki küfür ve dinsizlik ateşi idi ve kuruyan şey Save gölü değil, putperestliğin zulmü, Zerdüştlüğün kuvveti, Hıristiyanlığın tahakkümü idi.*”⁶¹ Hz. Peygamber'in (sas) nübüvvet ve risâlet hizmetleri neticesinde o günün Ortadoğu'sunda meydana gelen parlak gelişmelerin ve hayırlı fütûhâtın tüm insanlık için müjdelere ihtiva etmesi ve kurtuluş ümidi olması bu yorumu haklı çıkarmaktadır. Dolayısıyla böyle bir yorumla Şemsü'l-ulemâ Şiblî Nûmânî'nin, “*Resûlullah'ın (sas) doğduğu gece neler olduğundan ziyade Resûlullah'ın (sas) yapıp ettiklerinin insanlık için taşıdığı ehemmiyete dikkat çekmek daha uygun olur*” tarzında anlaşabilecek olan mesajı, oldukça önemli sayılmalıdır.

⁶⁰ Bâkî, *Meâlimü'l-Yakîn Fî Sîret-i Seyyidi'l-Mürselîn*, İstanbul 1261 H., s. 20.

⁶¹ Şiblî, *Asr-ı Saâdet*, I, 125; Bu kabil rivayetlerle ilgili farklı bir değerlendirme için bk. Adem Apak, *İslâm Tarihi*, I, 108-109.